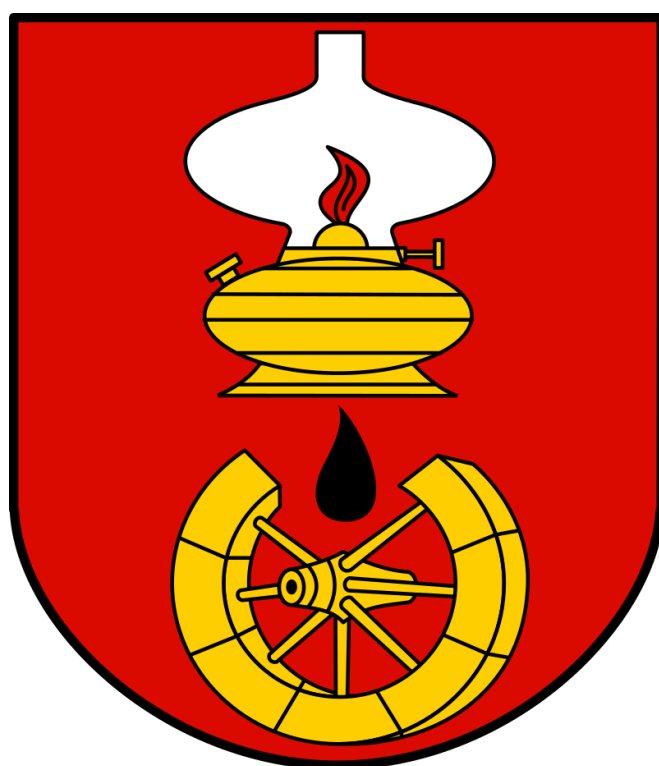

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY ROPA
NA LATA 2024-2027**

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

CZERWIEC 2024

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	20
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Ropa ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	23
5.2.2. Zarys historii Gminy Ropa	24
5.2.3 Historia wsi Gminy Ropa	26
5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Ropa – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	27
5.4. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne.....	33
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	34
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	35
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	36
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	37
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	38
5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy.....	40
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	40
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	43
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	47
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	48
9.1. Dotacje.....	49
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	51
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	55
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	56
10. Bibliografia.....	59
11. Spis tabel	59
12. Załączniki	60

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Ropa na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie

terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minioniej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

- f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;

2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20,** który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 609), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1130);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez radę Ministrów w dniu 01.12.2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odplywowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Ropa wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- powiatowym: Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturą spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Programu realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne:

1. Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu;
2. Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;
3. Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta Uchwałą Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w nim opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomych wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.
- Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.

– Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysły czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
- Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
- Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
- Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

- Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.
- Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.
- Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

- Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.
- Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.
- Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).
- Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.
- Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

- Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.
- Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.
- Ujednoczenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.
- Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.
- Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumtrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

- Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.
- Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.
- Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.
- Organizacja wydarzeń sportowych, kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

- Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.
- Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.
- Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
- Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

- Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
- Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.
- Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
- Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
- Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
- Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
- Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
- Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski)

Główne kierunki działań:

- 3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.
- 3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.
- 3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.
- 3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.
- 3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.
- 3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

- 3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
 - Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.
 - Dbanie o lokalne tradycje.
 - Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.
 - Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.
 - Promocja produktów regionalnych.
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.
- 3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.
- 3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:
 - Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.
- 3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.
- 3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty Uchwałą Nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027

Program Rozwoju Powiatu Gorlickiego na lata 2021-2027 został przyjęty Uchwałą Nr XXXII/185/2021 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 30 grudnia 2021 r.

Program jest dokumentem określającym kierunki rozwoju w zmieniających się warunkach zewnętrznych i wewnętrznych kraju. W dokumencie określono kluczowe obszary strategiczne, cele oraz kierunki rozwoju powiatu. Źródłem finansowania przedsięwzięć ujętych w Programie będą środki własne budżetu Powiatu, środki z budżetu państwa, funduszy unijnych i innych źródeł zagranicznych oraz potencjalnych partnerów prywatnych.

Misja: „Wykorzystanie w sposób zrównoważony potencjału społecznego, gospodarczego i kulturowego dla dobra mieszkańców Powiatu”.

Wizja: „Powiat Gorlicki rozwija się zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, zapewniając mieszkańcom dostęp do miejsc pracy w przedsiębiorstwach i gospodarstwach rolnych, edukacji, opieki zdrowotnej, usług społecznych, czystego środowiska oraz dziedzictwa kulturowego.

Poniżej wskazano cele wraz z kierunkami działań, które związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny: Wysoki poziom aktywności społecznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców.
Obszar – kultura.

Cel operacyjny: Wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej.

Kierunki działań:

- Zachowanie i utrwalanie tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej poprzez organizację imprez prezentujących twórczość artystów nieprofesjonalnych w zakresie rękodzielnictwa i rzemiosła ludowego.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do kultury oraz korzystania z jej walorów i dóbr przez mieszkańców.

Cel strategiczny: Rozwój turystyki i rekreacji.

Obszar – dziedzictwo i historia.

Cel operacyjny: Wykorzystanie dziedzictwa historycznego powiatu w celu osiągnięcia korzyści wizerunkowych oraz zwiększenia ruchu turystycznego.

Kierunki działań:

- Wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.
- Rewitalizacja zabytków na terenie powiatu.

Obszar – zagospodarowanie przestrzenne.

Cel operacyjny: Dbałość o krajobraz powiatu, estetykę i ład przestrzenny.

Kierunki działań:

- Uporządkowanie przestrzeni publicznej w zakresie istniejących reklam, jak również kreowania nowych nośników informacji wizualnej, obiektów małej architektury i ogrodzeń.
- Współpraca samorządów powiatu gorlickiego w zakresie tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających tereny inwestycyjne, zabudowę mieszkaniową, w tym tradycyjną.

Obszar – turystyka.

Cel operacyjny: Stałe podnoszenie atrakcyjności turystycznej powiatu

Kierunki działań:

- Opracowanie programu (koncepcji) rozwoju turystyki w powiecie (narzędzia, produkty, typ turysty oraz forma turystyki) przez podmiot zewnętrzny.
- Ofensywna promocja walorów turystycznych powiatu.
- Wzbogacenie atrakcyjności turystycznej powiatu poprzez wykorzystanie walorów historycznozabytkowych i krajobrazowych.
- Przygotowanie mieszkańców do roli zapraszających.
- Podejmowanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, Samorządem Województwa Małopolskiego, Małopolską Organizacją Turystyczną, lokalnymi organizacjami charakterze turystycznym w skali całego powiatu.
- Eksponowanie wartości kulturowych ziemi gorlickiej w obrębie i na zewnątrz powiatu, m.in. poprzez organizowanie konkursów i imprez o charakterze regionalnym.
- Wspieranie inicjatyw służących rozwojowi turystyki biznesowej, edukacyjnej i uzdrowiskowej.
- Rozwijanie imprez masowych propagujących Karpacki Trakt Naftowy i dzieje gorlickiego przemysłu naftowego.
- Propagowanie rekreacji i turystyki wodnej na terenie powiatu gorlickiego.
- Budowa ścieżek rowerowych wokół Zalewu Klimkówka.

W Programie omówiono zasoby dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu gorlickiego. Wskazano obiekty wpisane do rejestru zabytków z poszczególnych gmin, w tym z tereny Gminy Ropa. Omówiono zagadnienie turystyki. Dostęp do walorów przyrodniczych i kulturowych, znajdujących się na terenie powiatu, umożliwi gęsta sieć szlaków turystycznych, w tym m.in. szlak żółty, który przebiega przez tereny Gminy Ropa. Podkreślono, że to właśnie walory kulturowe – zabytki, stanowią ważny element turystyki, który przyciąga turystów ze względu na unikatowość terenu. Wspomniano o tradycji łemkowskiej, obiektach łemkowskich, z których część – łemkowskie cerkwie wpisano na listę UNESCO. Przykład architektury cerkiewnej stanowią także obiekty m.in. w Łosiach. Charakterystycznym elementem krajobrazu ziemi gorlickiej są liczne cmentarze wojenne z czasów I wojny światowej. Teren powiatu był bowiem areną licznych walk. Najbardziej znaczące wydarzenia rozgrywane się na Podkarpaciu w latach 1914-1915 eksponuje Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej w Małopolsce. Tradycję i kulturę powiatu gorlickiego poznać można także na licznych imprezach organizowanych przez Starostwo Powiatowe oraz urzędy gmin. Powiat gorlicki położony w obszarze Beskidu Niskiego jest także miejscem, gdzie można spędzać aktywnie czas, m.in. podejmując wędrowki piesze, wycieczki rowerowe, jak i jazdę konną. Atrakcyjność turystyczną regionu podnosi także sztuczne jezioro Klimkówka, gdzie latem można skorzystać z kajaków, łódek i żaglówek. Zadania powiatu z zakresu turystyki realizują szkolne schroniska młodzieżowe, dysponując bazą noclegową dla

zorganizowanych grup dzieci i młodzieży. Ponadto od lat szkoły wraz z samorządem powiatowym, organizują rajdy im. Jana Pawła II oraz im. Kazimierza Pułaskiego, szlakami Beskidu Niskiego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych – Zagroda Maziarska w Łosiach

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został opracowany dla obiektu Zagroda Maziarska w Łosiach.

Plan został wykonany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ropa

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte Uchwałą Nr XVII/100/08 Rady Gminy Ropa z dnia 4 sierpnia 2008 roku. Obecnie trwają prace nad opracowaniem zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Ropa wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium określono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, uwzględniając określony w uwarunkowaniach stan dziedzictwa kulturowego i jego ochrony w tym obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty i zespoły wymagające ochrony.

Wyznaczone zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej – na obszarze gminy ochronie konserwatorskiej podlegają obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków. Do objęcia ochroną konserwatorską przyjęto nie wpisane jeszcze do rejestru zabytki:

- kościół parafialny pod wezwaniem Św. Michała w Ropie wraz z ogrodzeniem, kostnicą i dzwonnica,
- dawny zespół parkowy przy zespole dworskim w Ropie.

Dla wymienionych obiektów obowiązują strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, zgodne z wpisami do rejestru zabytków i ustaleniami obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W strefach tych wszelkie działania wymagają pozwolenia konserwatorskiego. Strefami otuliny konserwatorskiej obejmuje się:

- w Ropie zespół dworski z zespołem parkowym łącznie z kościołem parafialnym i cmentarzem na którym znajduje się zabytkowy cmentarz wojenny i otoczeniem tych obiektów, w granicach od rzeki Ropy na wschodzie do granicy cmentarza komunalnego na zachodzie
- w Łosiach zespół cerkwi w granicach wyznaczonych przez drogę powiatową, potok Łosianka rzekę Ropę i granicę działki 528.

Granice stref otuliny konserwatorskiej powinny być uściślone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, w których powinny być również szczegółowo określone warunki zabudowy i zagospodarowania obszaru i podane zakazy, ograniczenia i dopuszczenia.

Obowiązuje ochrona archeologiczna terenów na których znajdują się zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków i wskazane do ochrony konserwatorskiej. Obowiązuje ochrona stanowisk archeologicznych. Dla stanowisk archeologicznych, oznaczonych cyframi 9 i 10 obowiązuje strefa ścisłej ochrony archeologicznej, uszczegółowiona w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, w której wszelkie działania poprzedzone powinny być badaniami archeologicznymi. Dla pozostałych stanowisk obowiązuje obserwacja archeologiczna polegająca przede wszystkim na zgłoszeniu znalezisk w trakcie wykonywania prac ziemnych.

• Strategia Rozwoju Gminy Ropa na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Ropa na lata 2021-2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXXIX/281/22 Rady Gminy Ropa z dnia 16 maja 2022 r.

Strategia jest dokumentem określającym kierunki rozwoju w zmieniających się warunkach zewnętrznych i wewnętrznych kraju.

Wizja: Gmina Ropa w 2030 roku to region z dobrze rozwiniętym systemem społeczno-gospodarczym opartym na lokalnych potencjałach kulturowych, środowiskowych i infrastrukturalnych.

Misja: Misją gminy jest stworzenie podstaw rozwoju społeczności lokalnej oraz zapewnienie warunków trwałego podnoszenia poziomu bytu materialnego i kulturalnego mieszkańców.

W Strategii wyznaczono cele strategiczne i operacyjne wraz z kierunkami działań dla danych obszarów. Poniżej wskazano te, które mają związek z zabytkami.

Cel strategiczny: Wysoki poziom aktywności społecznej oraz zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców
Obszar – kultura.

Cel operacyjny: Wzrost poczucia tożsamości lokalnej i świadomości obywatelskiej.

Kierunki działań:

- Zachowanie i utrwalanie tożsamości kulturowej, etnicznej i narodowej poprzez organizację imprez prezentujących twórczość artystów nieprofesjonalnych w zakresie rękodzielnictwa i rzemiosła ludowego.
- Zapewnienie powszechnego dostępu do kultury oraz korzystania z jej walorów i dóbr przez mieszkańców.

Cel strategiczny: Rozwój turystyki i rekreacji.

Obszar – dziedzictwo i historia.

Cel operacyjny: Wykorzystanie dziedzictwa historycznego Gminy w celu osiągnięcia korzyści wizerunkowych oraz zwiększenia ruchu turystycznego.

Kierunki działań:

- Wspieranie zintegrowanego lokalnego rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, dziedzictwa kulturowego oraz bezpieczeństwa, m.in. w ramach rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.
- Rewitalizacja zabytków na terenie Gminy.
- Stworzenie aplikacji łączącej miejsca atrakcyjnie turystycznie na terenie Gminy.

Obszar – zagospodarowanie przestrzenne.

Cel operacyjny: Dbalność o krajobraz Gminy, estetykę i ład przestrzenny.

Kierunki działań:

- Sukcesywne sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w celu objęcia nimi jak największego obszaru Gminy.
- Uporządkowanie przestrzeni publicznej w zakresie istniejących reklam, jak również kreowania nowych nośników informacji wizualnej, obiektów małej architektury i ogrodzeń.

Obszar – sport i rekreacja.

Cel operacyjny: Zagospodarowanie przestrzeni publicznej na cele rekreacyjne i turystyczne.

Kierunki działań:

- Budowa i rozbudowa małej infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej (ścieżki pieszo-rowerowe, wiaty przystankowe, siłownie zewnętrzne, place zabaw).
- Rozbudowa sieci ścieżek rowerowych i infrastruktury rowerowej.
- Budowa lub modernizacja infrastruktury turystycznej.

Obszar – turystyka.

Cel operacyjny: Stałe podnoszenie atrakcyjności turystycznej Gminy.

Kierunki działań:

- Opracowanie programu (koncepcji) rozwoju turystyki w Gminie (narzędzia, produkty, typ turysty oraz forma turystyki).
- Ofensywna promocja walorów turystycznych Gminy.
- Wzbogacenie atrakcyjności turystycznej Gminy poprzez wykorzystanie walorów historyczno-zabytkowych i krajobrazowych.
- Przygotowanie mieszkańców do roli zapraszających.
- Podejmowanie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, Samorządem Województwa Małopolskiego, Małopolską Organizacją Turystyczną, lokalnymi organizacjami turystycznymi i organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze turystyki.
- Podejmowanie współpracy z mediami lokalnymi, ogólnokrajowymi i zagranicznymi o charakterze turystycznym (portale, blogi, strony społecznościowe).
- Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego oraz branżą turystyczną w ramach organizowanych konferencji, seminarium, plebiscytów i targów.

W Strategii omówiono m.in. zagadnienia turystyki, dziedzictwa kulturowego i kultury. Wskazano i opisano najważniejsze obiekty zabytkowe, czyli te wpisane do rejestru zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Ropa ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Na kształt krajobrazu kulturowego, prócz warunków naturalnych i położenia geograficznego, najbardziej istotny wpływ miały uwarunkowania społeczno-polityczne. Obszar gminy Ropa wraz z powiatem gorlickim stanowi pld.-wsch. skraj historycznej Małopolski i historycznej Ziemi Krakowskiej, której granice, uformowane w średniowieczu, zachowane zostały do rozbiorów, gdy pld. część dawnej Rzeczypospolitej stała się austriacką Galicją. Tereny dzisiejszej gminy początkowo rozwijały się w oparciu o las, rolnictwo i tkactwo oraz przez pryzmat szlaków kupieckich, prowadzących na Ruś i na Węgry, w XIX w. – również dzięki odkryciu ropy. Pod względem kulturowym i geograficznym tereny gminy mieszczą się na pograniczu pogórza karpackiego i Beskidu Niskiego.

Elementy wpływające na kształt krajobrazu kulturowego Gminy Ropa:

- wykształcenie się sieci osadniczej w dojrzałym i późnym średniowieczu; pierwsze lokacje na prawie niemieckim, późniejsze na prawie wołoskim;
- wielokulturowość (Polacy, Niemcy, Ukraińcy i Łemkowie, Żydzi i Austriacy) i wielowyznaniowość regionu (katolicy, luteranie, wyznawcy prawosławia i unicy, wyznawcy judaizmu);

- okres niewoli narodowej (1772 r.-poł. XIX w.): regulacje społeczne, prawne i przestrzenne związane z działalnością władz zaborczych i okres autonomii galicyjskiej (1866-1914): rozwój górnictwa i przemysłu naftowego,
- tragedia I wojny światowej (1914-1918): cmentarze wojskowe,
- tragedia II wojny światowej, okupacji niemieckiej i Holokaustu (1939-1944/1945),
- okres Polski Ludowej – m.in.: destrukcja zespołów zabytkowych, w wyniku reformy rolnej, akcja „Wisła” i zagrożenie kultury łemkowskiej.

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Ropa to gmina wiejska usytuowana w południowo – wschodniej części województwa małopolskiego, w powiecie gorlickim. Obejmuje trzy sołectwa: Ropę, Łosie i Klimkówkę. Siedzibą gminy jest Ropa. Gmina graniczy od zachodu i północy z gminą Grybów i powiatem nowosądeckim, od wschodu z gminą Gorlice, od południa z gminą Uście Gorlickie.

Pod względem fizyczno-geograficznym Gmina Ropa położona jest w obrębie prowincji Karpaty Zachodnie, w strefie Beskidów, w mezoregionie Beskidu Niskiego. Pod względem kulturowym znajduje się na pograniczu regionu pogórzanskiego i łemkowskiego, w obrębie krainy historycznej Małopolski, z widocznym silnym powiązaniem z miastem Gorlice. Gmina posiada charakter rolniczy o umiarkowanych możliwościach jego rozwoju.

Gmina prawie w całości położona jest w zlewni rzeki Ropy i zarazem w zlewni Wisłoki. Tylko przysiółek Zalesie w Ropie znajduje się w zlewni rzeki Białej Tarnowskiej, dopływu Dunajca. Gmina położona jest częściowo w obszarze wysokiej ochrony wód podziemnych (OWO) Głównego Zbiornika Wód Podziemnych doliny Wisłoki. Ważnym zbiornikiem jest zbiornik wodny Klimkówka na rzece Ropie, który pełni funkcję retencyjną i rekreacyjną.

Cały obszar gminy znajduje się w Południowomałopolskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. Południowa i wschodnia część gminy Ropa znajduje się w Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów – obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk. Wymieniona część Gminy Ropa znajduje się w obszarze specjalnej ochrony ptaków PLB 180002 Beskid Niski, zaś cerkiew w Łosiach koło Ropy objęta jest obszarem PLH 120021 (ochrona nietoperzy).

5.2.2. Zarys historii Gminy Ropa

Tereny obecnej Gminy Ropa – podobnie jak inne tereny powiatu gorlickiego¹ – penetrowane były przez człowieka w okresie paleolitu i neolitu. Nieznaczne ożywienie osadnicze nastąpiło w późnym neolicie (ok. 1700 p.n.e.) i w początkach epoki brązu, lecz obszar nadal pozostawał słabo zaludniony. Osadnictwo koncentrowało się powyżej teras zalewowych dolin rzecznych. W końcowej fazie wędrówek ludów (2 poł. V w. n.e.) pojawiło osadnictwo wczesnosłowiańskie, które przed długi czas obejmowało tereny zlokalizowane wokół grodu w Bieczu lub w okręgu grodowym w Sączu (podegrodzkim). Gdy w 2 poł. X w. Małopolska została włączona w skład państwa Mieszka I, rozpoczął się okres budowy państwowości piastowskiej, lecz tereny obecnej gminy pozostawały nadal niezamieszkałe.

Dopiero przed połową XIV w. powstały wsie Łosie i Ropa, założone przez Kazimierza Wielkiego na prawie niemieckim. Kilka lat później – w 1359 r. – wieś Łosie oraz rozległe tereny, wraz z prawem lokacji wsi i miast, przekazał król Janowi Gładyszowi herbu Gryf, zarządcy dóbr sądeckich. W poł. XIV w. Gładysze lokowali miasto Szymbark oraz szereg wsi na terenach położonych po obu stronach rzeki Ropy i przy wszystkich jej dopływach. W 1393 r. otrzymali również m.in. wsie Ropę i w 1435 r. – Klimkówkę, wzmiankowaną po raz pierwszy, gdy weszła w skład dominium Gładyszów. Szymbark został centrum tzw. Dominium Ropae. Miasto początkowo rozwijało się dobrze, niemniej położone z dala od skrzyżowań dróg handlowych, upadło w XV w. i straciło status miasta w 2 poł. XVI w. Z powodu trudnych warunków życiowych i przyrodniczych również część wsi uległa wyludnieniu, m.in. Łosie i Klimkówka.

W okresie późnego średniowiecza, co najmniej w XV w., na bezludnym terenie Beskidu Niskiego pojawili się Wołosi – ludność pochodzenia romańskiego wędrująca z terenu Mołdawii i Siedmiogrodu, skuteczna w zasiedlaniu nieurodzajnych terenów górzystych. Zetknąwszy się z ludnością ruską, przyjęli prawosławie i ulegli częściowej asymilacji; nazywani byli Rusnakami, od poł. XIX w. – Łemkami. W XVI-poł. XVII w. założyli nowe wsie i zasiedlili wyludnione osady w dawnym dominium Gładyszów, teraz lokowane na prawie wołoskim. W 1524 r. sołtysostwo wołoskie otrzymała wieś Łosie, również wołoską ludnością uzupełniono wsie Ropa i Klimkówka oraz inne osady.

Obszar obecnej gminy rozwijał się dobrze, głównie w oparciu o rolnictwo, hodowlę, handel i gospodarkę leśną (produkcja i handel dziegiem w Łosiach). Od schyłku średniowiecza gospodarczo wykorzystywane były również rzeki, zwłaszcza Ropa, nad którą lokowano młyny i tartaki, zaś na brzegach rozrastały się blichy – łąki do bielenia płótna.

Upadek I Rzeczypospolitej rozpoczął się w XVII w. potopem szwedzkim (1655-1660) oraz wojną północną na pocz. XVIII w. Wojna i okupacja szwedzka spowodowały ogromne straty demograficzne na terenie całego kraju – na skutek działań wojennych, głodu, chorób i epidemii zmarło do 40% całej populacji. Zniszczenia materialne objęły ponad 50% majątku. Na terenie gminy nie objęły jedynie majątku Ropy, który należał wówczas do zwolenniczki Szwedów, kalwinki Rylskiej. Ogromne straty ludzkie, terytorialne i materialne, stały się przyczyną stagnacji gospodarczej kraju, czego ostatecznym efektem były rozbiory Polski.

Już po pierwszym rozbiore (1772 r.) obecna gmina Ropa znalazła się w zaborze austriackim, w prowincji Galicja. W pierwszych latach panowania austriackiego władze wprowadziły reformy o szerokim zasięgu społecznym. Skasowano dobra królewskie i klasztorne, zreformowano sprawy sanitarno-higieniczne, budowano nowe połączenia komunikacyjne. Miedzy innymi podjęto budowę drogi „karpackiej” – wiodącej doliną Ropy (1787-1788) – oddaną do użytku dopiero w 1832 r. Na szerszą skalę rozwinęło się tkactwo, czemu sprzyjały uprawy lnu i konopi w okolicznych wsiach.

Sytuacja międzynarodowa i konflikty wewnątrz monarchii austriackiej doprowadziły do reform i przekształcenia państwa w Austro-Węgry. Galicja w latach 1869-1873 uzyskała znaczna autonomię – swobody polityczne i narodowe. W 1867 r. powstał samodzielny powiat gorlicki w cyrkule jasielskim. Powolne

¹ Program opieki na zabytkami powiatu gorlickiego na lata 2017-2020, Markiewicz D., Gorlice 2016; Internet: file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Program_opieki-2.pdf (dostęp: 04.04.2024); Gminny program opieki nad zabytkami gminy Gorlice na lata 2024-2027, opr. Danielska M., Danielski J., Gorlice 2023, http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl/WDU_K/2024/1268/akt.pdf (dostęp: 04.04.2024)

uprzemysłowienie, utworzenie linii kolejowej, a przede wszystkim odkrycie złóż ropy naftowej oraz jej przetwórstwo w 2 poł. XIX w., spowodowało znaczne ożywienie gospodarcze regionu i zmieniało charakter okolicy.

Niemniej w gospodarce regionu dominowało rolnictwo. Na skutek nadmiernych obciążeń feudalnych w 1846 r. doszło do wydarzeń rabacji chłopskiej. Na terenie gminy dotknęły one majątek w Ropie. Dwa lata później rząd w Wiedniu zniósł poddaństwo chłopów, co pozytywnie wpłynęło na stosunki na wsi. Niemniej bieda funkcjonowała nadal. Ludność utrzymywała się z niewielkich gospodarstw rolnych, duże znaczenie miała emigracja do USA. Wyróżniała się jedynie wieś Łosie, gdzie głównym zajęciem i źródłem dochodu maziarstwo oraz handel mazią i smarami.

Okres względnego rozwoju przerwała I wojna światowa. Od grudnia 1914 r. do maja 1915 r. wsie gminy Ropa znalazły się w bezpośredniej bliskości frontu, pobliskie Gorlice kilkakrotnie przechodziły z rąk do rąk. Na terenach zajętych przez armię austro-węgierską dochodziło do aktów terroru, głównie wobec Łemków oskarżanych o szpiegostwo na rzecz Rosji, wielu zesłano do austriackiego obozu koncentracyjnego w Thalerhofie. Kulminacją dramatu stała się Bitwa pod Gorlicami 2 maja 1915 r., kiedy połączone wojska niemieckie i austro-węgierskie przełamały front rosyjski. Była to jedna z najkrwawszych bitew wojny. W znacznym stopniu zniszczone zostały Gorlice i okoliczne miejscowości, zniszczeniu uległy kościoły, cerkwie i zakłady przemysłowe. Zginęło 20 tys. żołnierzy różnych narodowości. Pamiątkami po stoczonych bitwach są cmentarze wojenne. Skutkiem I wojny światowej było załamanie ekonomiczne regionu i jeszcze większe zubożenie społeczeństwa.

Ostateczne przyznanie Polsce całości terenów byłej Galicji nastąpiło w dniu 15.03.1923 r. W dwudziestoleciu międzywojennym w społeczeństwie zaznaczyły się głębokie podziały. Nacisk orientacji proukraińskiej, kojarzonej z religią greckokatolicką, wywołał reakcję w postaci masowych konwersji Łemków na prawosławie; wykształciło się pojęcie Łemków jako grupy etnicznej, przy równoczesnym rozwoju świadomości narodowej Ukraińców. W środowisku żydowskim dominowali chasydzi, ale liczni byli też ortodoksi. Na różnicowanie się narodowe, etniczne czy religijne nakładały się napięcia polityczne – rosły w siłę partie narodowe, ludowe, socjalistyczne. Podziały prowadziły do napięć, podsycanych trudnymi warunkami ekonomicznymi. „Nędza galicyjska” powodowała masową emigrację do Ameryki bez względu na narodowość czy poglądy.

W czasie II wojny Światowej (1939-1944/1945) działania władz niemieckich były takie same jak w całej okupowanej Polsce i doprowadziły do eksterminacji lokalnej społeczności żydowskiej oraz ogromnych ofiar wśród pozostałych mieszkańców. W wyniku Holokaustu zniknęła całkowicie społeczność żydowska, a wraz z nią cały jej dorobek kulturowy.

Pierwsze lata powojenne przyniosły kolejne zubożenie wieloetnicznej kultury dokonane tym razem przez władzę komunistyczną: nastąpiło przesiedlenie ludności łemkowskiej początkowo do ZSRR, a następnie na Ziemię Zachodnie w ramach akcji „Wisła” (1947 r.). Gęsto zaludnione i zagospodarowane obszary stały się nagle pustką, ogarnianą przez las. Było to katastrofalne w skutkach dla regionalnego budownictwa drewnianego i tradycyjnej zabudowy wiejskiej.

Gmina Ropa została utworzona w 1934 r., w powiecie gorlickim, w woj. krakowskim. z dotychczasowych gmin wiejskich: Bielanka, Gródek, Łosie, Ropa i Szymbark. Po wojnie, wraz z całym powiatem gorlickim, weszła w skład nowo utworzonego województwa rzeszowskiego. Według stanu z 1952 r. składała się z 5 gromad: Bielanka, Gródek, Łosie, Ropa i Szymbark. Gmina została zniesiona w 1954 r., wraz z reformą wprowadzającą gromady. Reaktywowano ją w rozszerzonych granicach w 1973 r., w składzie 9 sołectw: Banica, Bielanka, Brunary, Czarna, Gródek, Izby, Łosie, Stawisza i Śnietnica i Ropa. W 1975 r. znalazła się w nowo utworzonym województwie nowosądeckim, zaś w 1976 r. została zniesiona, a jej obszar przyłączono do gmin Gorlice (obszary sołectw: Bielanka i Ropa), Grybów (obszar sołectwa Gródek), Uście Gorlickie (obszary sołectw: Banica, Brunary, Czarna, Izby, Łosie, Stawisza i Śnietnica). Gminę Ropa reaktywowano w 1991 r., w bardzo małym obszarze. W jej skład weszły sołectwa: Ropa i Łosie. W 1997 r. przyłączono jeszcze część wsi Brunary o nazwie Zalesie, a w 2000 r. – wieś Klimkówkę.

5.2.3 Historia wsi Gminy Ropa

Klimkówka² – wg badaczy ukraińskich, przed włączeniem ziem leżących nad Ropą do Królestwa Polskiego przez Kazimierza Wielkiego w latach 40. XIV w., zamieszkiwali je Rusini. Być może król lokował Klimkówkę na prawie niemieckim lecz pierwsza wzmianka o niej pochodzi dopiero z 1435 r. – gdy przeszła na własność Gładyszów. W 1480 r. Jan Gładysz, syn Pawła Gładysza, otrzymał w spadku Klimkówkę, Bielankę i Łosie. W 1522 r. kupił wieś Hieronim Branicki, w 1599 r. – Jan Potocki. W 1581 r. Klimkówkę stanowiło 7 gospodarstw wołoskich, dwór sołtysi i tartak wodny. Jan Potocki powołał tzw. kres Klimkowski – klucz składający się z sześciu sąsiadujących z sobą wsi łemkowskich (Bielanka Klimkówka, Łosie, Nowica, Kunkowa i Leszczyny). W 1643 r. majątek został podzielony między braci Potockich: Wacław otrzymał Łosie i Leszczyny, Jan – Bielankę i Nowicę, Jerzy – Klimkówkę i Kunkową. W ciągu XVII w. i XVIII w. kres Klimkowski jeszcze kilkakrotnie zmieniał właścicieli.

W XIX w. w okolicy wsi rozpoczęto prymitywną eksploatację ropy naftowej, zbudowano też destylarnię. W czasie I wojny światowej istniejący tu folwark wykupił Jan Stapiński, który zwiększył wydobycie ropy i produkował smary. W okresie przedwojennym prowadził on w Klimkówce działalność społeczno-światową, w 1895 r. był współorganizatorem galicyjskiego Stronnictwa Ludowego i jego przywódcą, w latach 1908-1913 – prezesem Polskiego Stronnictwa Ludowego. W 1921 r. w Klimkówce mieszkało 87 rzymskich katolików, 367 grekokatolików i 22 Żydów. W latach 1931-1932 większość Łemków przeszła na prawosławie. w latach 70. XX w. na Ropie powstała zapora wodna i zalew – Jezioro Klimkowskie.

Łosie³ – wieś powstała na prawie niemieckim, jako własność królewska, w 1359 r. nadana Janowi Gładyszowi. Z powodu trudnych warunków życia uległa wyludnieniu i w 1524 r. została ponownie lokowana na prawie wołoskim. Przed 1528 r. przejęli ją Branickcy (wraz z Klimkówką), po czym w 1599 r. stała się własnością Potockich. Jan Potocki powołał tzw. kres Klimkowski – klucz składający się z sześciu wsi łemkowskich (Bielanka Klimkówka, Łosie, Nowica, Kunkowa i Leszczyny). W 1643 r. majątek został podzielony między braci Potockich: Łosie i Leszczyny otrzymał Wacław Potocki – słynny poeta doby baroku. W ciągu XVII i XVIII w. kres Klimkowski kilkakrotnie zmieniał właścicieli. W 1647 r. wieś przeżyła zajazd Jana Tarły, za co Potocki odwdzieczył się napadem na Ropę należącą do Tarły. W 1660 r. wieś kupiła właścicielka dóbr szymbarskich – Elżbieta, wdowa po kasztelanie przemyskim Zygmuncie Tarle.

W 1581 r. w Łosiach znajdowało się 10 łąnów kmiecych, cerkiew z popem, dwóch komorników. W 1629 r. – 13 gospodarstw z sołtysiem, gospodarstwo popa i dwóch komorników. W 1882 r. mieszkało tu 1044 Łemków wyznania grekokatolickiego, w 1936 – 1050. W 1830 r. mieszkał tu tylko jeden Żyd, zaś w 1882 r. – już 400, w 1898 r. – 190, w 1936 r. – 220. Polacy odnotowani są dopiero w 1898 r. i było ich 39, w latach 1909-1930 – 15, w latach 1928-1930 – 3. Na początku XX w. kilka rodzin łosiańskich, wykupiło folwark hrabiego Feliksa Skrochowskiego w Ropie i część z nich przeprowadziła się do Ropy; w 1942 r. w Ropie zamieszkiwało 134 byłych Łosian.

Wieś Łosie zasłynęła z maziarzy trudniących się obwoźnym handlem mazią i smarami uzyskiwanymi prymitywnymi sposobami z suchej destylacji drewna, a później kupowanymi w okolicznych rafineriach. Rozwozili towar wozami zwanymi sekerami, okrytymi płócienną budą. Wozy maziarskie z Łosia docierały na Śląsk i do Królestwa Kongresowego, na Węgry i Łotwę. Łosie było najbogatszą wsią łemkowską. W przededniu I wojny światowej mieszkało tu najwięcej inteligencji łemkowskiej sprzyjającej Rosji, co było główną przyczyną uwięzienia przez Austriaków w okresie I wojny światowej 33 osób w obozie w Thalerhofie koło Grazu. Po II wojnie światowej w wyniku akcji „Wisła” ludność łemkowska została wysiedlona, głównie na Ziemię Zachodnie. Po odwilży w 1956 r. wielu Łemków wróciło do Łosia i wraz z nowymi osadnikami tworzą obecną wieś. W 2009 r. powstała zrekonstruowana zagroda maziarska – filia Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów.

² Strona Gminy Ropa <https://www.ropa.iap.pl/pl/250/0/historia-klimkowki.html>; portal Apokryf Ruski, Otwarte Ukraińskie Zasoby Naukowe <https://www.apokryfruski.org/kultura/lemkowszczyzna/klimkowka/> (dostęp: 05.04.2024)

³ Strona Gminy Ropa <https://www.ropa.iap.pl/pl/249/0/historia-losia.html> portal Apokryf Ruski, Otwarte Ukraińskie Zasoby Naukowe <https://www.apokryfruski.org/kultura/lemkowszczyzna/losie/> (dostęp: 05.04.2024)

Ropa⁴ – wieś królewska powstała przed poł. XIV w. na prawie niemieckim, w 1393 r. przekazana rodowi Gładyszów herbu Gryf. Opustoszała po upadku Szymbarku, w XVI w. została lokowana ponownie, na prawie wołoskim. W 1528 r. Ropa przeszła do rąk Spytka Jordana (zapewne posag żony z domu Gładyszów). W 1581 r. mieszkało tu czterdzieści rodzin, w folwarku dworskim był budynek dla bydła, trzy stodoły i dom mieszkalny, duże obszary gruntów ornych i lasów. Majątek po śmierci Jerzego Jordana odziedziczyła jego córka, która wyszła za mąż za kalwina z Gorlic Jana Rylskiego. W latach 1772-1869 Ropa był w rękach Siemieńskich. Wilhelm Siemieński założył tu zakłady garbarskie i wybudował nowy pałac i kościół. W 1769 r. miała miejsce konfederacja barska, której uczestnicy kilkakrotnie szukali schronienia w Ropie. W 1859 r. powstała szkoła, której siedzibą był budynek kościelny na organistównce.

W 1869 r. wieś kupił arianin Fedorowicz i przekazał w wianie córce, żonie Feliksa Skrochowskiego. Rodzina Skrochowskich dokupiła majątek w Klimkówce, lasy w Uściu i Gródku oraz założyła w Ropie rafinerię nafty. W 1888 r. w Ropie mieszkało 140 cudzoziemców, w tym wielu Żydów, Niemców i dwóch Anglików. W 1892 r. wieś ogółem liczyła 440 numerów, 2469 mieszkańców, do szkoły uczęszczało ok. 400 uczniów. W 1894 r. po rafineria uległa zniszczeniu w wyniku powodzi, Skrochowscy sprzedali dwór hrabiom Tarnowskim, w 1917 r. kupił ją hrabia Mieroszewski. W 1937 r. Ropę zamieszkiwało 3324 osoby, z tego 3151 osoby to mieszkańcy narodowości polskiej, 102 – żydowskiej i 71 – łemkowskiej.

5.3. Dziedzictwo materialne Gminy Ropa – zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Najbardziej wyrazisty przejaw krajobrazu kulturowego stanowi dziedzictwo materialne. Obejmuje wszystkie ślady działalności człowieka: od sieci dróg i przestrzennych układów osadniczych, przez budownictwo mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe, architekturę dworską, sakralną, municypalną, założenia parkowe i cmentarne, po zabytki ruchome i archeologiczne.

• SIEĆ OSADNICZA

Jak wspomniano, wykształcenie sieci osadniczej na terenie gminy Ropa miało miejsce w średniowieczu. Część wsi zapewne powstała w oparciu o osadnictwo plemienne, inne zostały lokowane na surowym kamieniu. Pewność co do ich istnienia można mieć dopiero od 2 poł. XIV w., gdy pojawiają się pierwsze wzmianki w źródłach i dotyczą lokacji na prawie niemieckim. Natomiast w XVI w. pojawiły się lokacje na prawie wołoskim, wsie - założone na miejscu wyludnionej wsi wcześniejszej.

Obszary zamieszkałe od najdawniejszych czasów ciągną się wzdłuż biegu rzek – głównie Ropy, przecinającej po diagonali całą gminę oraz jej dopływów. Pierwotnie najczęściej występował tu łanowo-leśny typ wsi, gdzie zagrody znajdowały się po obu stronach drogi, która przebiegała zwykle dnem doliny. Charakterystyczne było „nawsie” – centrum skupiające działki z dwóch stron łąki położonej zwykle nad potokiem, ciągnące się przez całą szerokość wsi. Drugi typ to układ niwowy, gdzie role grupowano w kilku, kompleksach, z których jeden lub dwa wiązały się bezpośrednio z działkami siedliskowymi, przy mniejszym „nawsiu”. W obu typach odrębnymi elementami były pastwisko (skotnica) i teren leśny na obszarze nie nadającym się do karczunku i uprawy⁵. Pierwotny układ zachował się do czasu zaborów. Po ukonstytuowaniu się Galicji nastąpiły zmiany. Władze przystąpiły do budowy nowych dróg – prostych i zadrzewionych alejami. Budowa dróg wiązała się z ich zagospodarowaniem – tworzeniem sieci poczt i zajazdów.

W związku z tymi przekształceniami, rozwojem przemysłu, wzrostem liczby ludności, odbudową po wojnach i współcześnie – znacznie rozbudowano system osadniczy. Zachował się czytelny, układ pasmowy większości wiosek, skoncentrowany głównie wzdłuż dróg, z dość rozproszoną zabudową zagrodową i mieszkaniową, która coraz częściej zajmuje tereny znacznie oddalone od pierwotnego układu.

⁴ Strona Gminy Ropa <https://www.ropa.iap.pl/pl/248/0/historia-ropy.html> (dostęp: 05.04.2024)

⁵ Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorlickiego na lata 2017-2020, Internet: file:///C:/Users/Bozka/Downloads/Program_opieki-2.pdf (dostęp: 06.04.2024)

• ZABUDOWA WSI

Z układem ruralistycznym związana jest zabudowa wiejska. Pierwotna zabudowa gorlickich wsi to zabudowa drewniana, której przykłady prezentowane są w Skansenie Wsi Pogórzańskiej im. prof. Romana Reinfussa w Szymbarku.

Obecnie zachowane we wsiach domy drewniane to parterowe budynki na podmurówce, czasem podwyższone o ściankę kolankową (np. Łosie 24), w konstrukcji drewnianej, szalowanej deskami, nakryte dachami dwuspadowymi lub naczółkowymi. W większości są wzbogacone o ganek w fasadzie (np. Łosie 22), czasem – o współczesną facjatkę, pokrycie dachów w większości jest wymienione na papę, blachę lub blachodachówkę.

W niewielkim stopniu zachowały się łemkowskie chyże. Po wysiedleniu Łemków rozpoczął się masowy szaber ich mienia, w tym domów, które rozbierano i stawiano na nowo w polskich wsiach powiatu gorlickiego lub sądeckiego.

Zagrody łemkowskie zwykle były jednobudynkowe, gdzie pod jednym dachem mieściły się pomieszczenia mieszkalne, gospodarcze i inwentarskie, a strych pełnił funkcję stodoły. Były to parterowe budynki nakryte dwuspadowym dachem z wysuniętym okapem i wydatnym gzymsem okapowym u nasady szczytów. Budowane pierwotnie z półbali, a od XIX/XX w. – z belek z drzew iglastych, w konstrukcji zrębowej. Ściany zewnętrzne, często tylko części mieszkalnej, były malowane lub bielone, często malowano tylko szpary między szwałami, uprzednio wypełnione gliną. Wzdłuż jednej lub więcej ścian powstawała tzw. zachata – kilkudziesięciocentymetrowy korytarz, oddzielający pomieszczenia ścianką od właściwej ściany.

Zagroda Maziariska⁶ w Łosiach stanowi najlepiej zachowany przykład zabudowy łemkowskiej, typowej dla Łosia w czasach przed masowym uprawianiem maziarstwa. Budynki chałupy oraz stajni z wozownią pochodzą z końca XIX w. Wzniesione są w konstrukcji zrębowej z ciosanych bali jodłowych. Kalenicowe dachy kryte są świerkowym gontem; na połaci dachowej chałupy od podwórza znajduje się zabudowany otwór przeznaczony do wkładania siana na strych. Wnętrze jednotraktowe, podzielone sienią na dwie części. Podpiwniczony spichlerz z 1 poł. XX w. – o konstrukcji szkieletowej szalowanej deskami, z dachem kalenicowym pokrytym gontem. Obecnie budynki stanowią oddział Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, a w chałupie i stajni urządzona jest ekspozycja poświęcona kulturze łemkowskiej i łosiańskiemu maziarstwu.

• ZESPOŁY REZYDENCJONALNE I PARKI

Jednym z cenniejszych zabytków gminy Ropa jest **założenie rezydencjonalne w Ropie**, obejmujące dwór i park oraz zabudowania gospodarcze. Pierwszy dwór w Ropie⁷, wzniesiony w XVI w. przez rodzinę Brzeńskich, pełnił rolę budowli obronnej. W XVIII w., gdy właściciele dóbr – rodzina Domaradzkich – opuścili wieś z powodu licznych napadów i rabunków beskidzkich zbójników, został przebudowany na lamus. W 1803 r. syn kolejnego właściciela majątku, Wilhelma Siemieńskiego, dokonał rozbudowy dworu, zbudował lamus oraz dwie, murowane oficyny, pełniące funkcje kuchni i zaplecza gospodarczego. Wokół założono park krajobrazowy.

Od 1850 r. majątek często zmieniał właścicieli: Skrochowscy, Mieroszewscy, Romuald Wowkonowicz – dyrektor Fabryki w Mościcach. W 1944 r. majątek stał się własnością Skarbu Państwa. Mieścił się tu Urząd Gminy, przedszkole, biblioteka, kilka oddziałów szkolnych, a jedna z oficyn służyła za siedzibę Milicji Obywatelskiej. W 1987 r. obiekty przejął Wojewódzki Ośrodek Kultury w Nowym Sączu i rozpoczęto remont – przerwany z powodu pretensji rodziny ostatnich właścicieli, którzy jednak swoich dóbr nie odzyskali. Obiekty ulegały dewastacji, w 1996 r. dwór spłonął. Na pocz. XXI w. cały zespół został kupiony przez prywatnego właściciela i podjęto gruntowny remont z przeznaczeniem na centrum hotelowe i restaurację.

⁶ strona Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów <https://muzeum.gorlice.pl/oddzialy-muzeum/zagroda-maziarska-w-losiu-filii-cerkiew-w-bartnem/qzagroda-maziarskaq-w-osiu-z-filii-cerkiew-w-bartnem> (dostęp: 06.04.2024); strona: Szlak architektury drewnianej <http://www.drewniana.malopolska.pl/?page=obiekty&id=109&action=gallery> (dostęp: 06.04.2024)

⁷ Chrzanowski T., Kornecki M., Sztuka Ziemi Krakowskiej, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1982.

Kompleks parkowo-dworski ulokowany w centrum wsi, składa się z dworu, dwóch murowanych oficyn, lamusa oraz parku krajobrazowego. Dwór to budynek z XVI lub XVII w., przebudowany w 1803 r., w stylu barokowo-klasycystycznym. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, od frontu parterowy, od ogrodu – dwukondygnacyjny, nakryty dachem polskim, łamanym; po bokach dwa, prostopadłe do korpusu, nieco wyższe skrzydła, nakryte dachami mansardowymi, czterospadowymi, wysunięte ryzalitowo w elewacji ogrodowej. W elewacji frontowej portyk sześciokolumnowy zwieńczony trójkątnym naczółkiem. Ściany murowane, tynkowane, ze skromnym detalem architektonicznym wypracowanym w tynku: boniowanie naroży korpusu, obramienia okien w formie pilastrów dźwigających belkowanie, pary pilastrów w zewnętrznych narożach skrzydeł.

Przed fasadą dworu, po bokach wjazdu – dwie klasycystyczne oficyny: parterowe, na rzutach prostokątnych, nakryte wysokimi dachami czterospadowymi, o ścianach murowanych i boniowanych. Lamus, wielokrotnie przekształcany, jest budynkiem murowanym, dwukondygnacyjnym, nakrytym dachem dwuspadowym; obecnie znajduje się poza kompleksem dworskim, na płn. od niego. Kompleksowi towarzyszy park angielski, zlokalizowany na południe od dworu, z dwoma stawami oraz kilkoma przykładami starodrzewu, w większości skomponowany na nowo. Dziedziniec między dworem a oficynami zagospodarowany jest w formie kolistego podjazdu, przeciętego ścieżką. Aktualnie w zespole mieści się hotel i restauracja.

• ZESPOŁY SAKRALNE

Do najcenniejszych zabytków gminy należą kościoły i cerkwie – ze względu na czas powstania i walory architektoniczne. Większość wpisana jest do rejestru zabytków i prezentuje dobry, bądź bardzo dobry stan zachowania.

Kościół katolicki pw. św. Michała Archanioła w Ropie – barokowy, zbudowany w 1761 r. z fundacji Petroneli i Wilhelma Siemieńskich. Około 1800 r. do nawy dobudowano dwie wieże oraz kruchtę z kolumnami w fasadzie, w 1956 r. – zakrystię. Kompleksowa renowacja i konserwacja – w latach 2020-2022⁸.

Drewniana część kościoła składa się z nawy na rzucie prostokąta, nakrytej dachem dwuspadowym oraz prostokątnego, zamkniętego trójbocznie prezbiterium, nakrytego wielopołaciowo, z niewielką, prostokątną zakrystią. Na kalenicy nawy – wieżyczka na sygnaturkę. Do nawy przylegają dwie murowane wieże na rzucie kwadratu, w przyziemiu mieszczące kaplice, zwieńczone nieco węższym piętrem i gruszkowatymi hełmami z pozornymi latarniami oraz, od frontu – prostokątna kruchta, nakryta dwuspadowym dachem osłoniętym trójkątnym, kotarowym szczytem dźwiganym przez cztery kolumny bez głowic i wielokrotnie profilowany gzyms. Murowane wieże i kruchta posiadają detal w formie wielokrotnie profilowanych gzymsów.

Na terenie cmentarza przykościelnego wznosi się dzwonnica w formie murowanej ściany zwieńczonej trójkątnym szczytem, rozczłonkowanej lizenami, z oknami w górnej kondygnacji, zamkniętymi łukiem okrągłym.

Cerkiew greckokatolicka Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Łosiach – zbudowana została w latach 1810-1819, remontowana w 1876 r., powiększona w 1928 r. – poszerzono nawę dobudowano dwie zakrystie, odnowiona w 1934 r. Po wysiedleniu Łemków w 1947 r., pełniła funkcję kościoła rzymskokatolickiego; od 1968 r. ponownie jest świątynią grecko-katolicką, lecz jeszcze do czasu budowy nowego kościoła odprawiano też nabożeństwa katolickie⁹.

Trójdzielną cerkiew, złożoną z prostokątnego prezbiterium, nawy i prostokątnego babińca z nadbudowaną wieżą na rzucie kwadratu, wraz z zakrystiami dobudowanymi przy prezbiterium tworzy rzut zbliżony do krzyża greckiego. Jest to cerkiew łemkowska typu północno-zachodniego. Ściany w konstrukcji drewnianej, pobite gontem. Dachy dwuspadowy i trójspadowy, kryte blachą, zwieńczone, cebulastymi hełmami z pozornymi latarniami i niewielkimi blaszanymi baniami; podobnie zwieńczona wieża. Wnętrza nakryte stropami.

⁸ P. Kutaś – Szlak Architektury Drewnianej w Małopolsce, wyd. pierwsze; s. 98-99

⁹ Karta zabytku z 1979 r., portal NID zabytek.pl https://zabytek.pl/pl/obiekty/losie-cerkiew-greko-kat-pw-narodzenia-nmp/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_12_EN.506748/5 (dostęp: 07.04.2024)

Do cerkwi prowadzi wejściowa brama – dzwonnica z 1876 r. Wzniesiona w formie murowanej ściany zamkniętej płytkim łukiem, zwieńczonej prostokątną w rzucie sygnaturką z dzwonem, nakrytą cebulastą kopułką, flankowaną parą drewnianych wieżyczek zwieńczonych analogicznymi kopułkami. W przyziemiu ściany – szeroka, okrągłoluczna arkada bramy, po bokach – arkadowe nisze z figurami świętych; na piętrze – trzy wąskie arkady zamknięte odcinkiem łuku, z podwieszonymi dzwonami. Gzymsy wypracowane w tynku.

Druga brama przybrała kształt murowanego, parterowego budynku o ścianach zaoblonych od frontu, z obszernym prostokątnym przejazdem, nakrytego namiotowym daszkiem z wysuniętym okapem, zwieńczonego wydatnym, zdwojonym hełmem z krzyżem.

Cały teren otoczony jest kamiennym murem nakrytym dwuokapowym daszkiem z gontów.

Kaplica w Łosiach – pozostałość po cerkwi pw. Zaśnięcia Bogurodzicy w Klimkówce z 1734 r. – zachowane prezbiterium cerkwi stoi na cmentarzu w Łosiach; cerkiew została rozebrana w 1914 r., gdy wybudowano nową; jej prezbiterium przeniesiono na miejscowy cmentarz, gdzie pełniło role kaplicy; gdy w latach 80. XX w. podjęto budowę zalewu w Klimkówce, zostało przeniesione do Łosia wraz z częścią ekshumowanych grobów.

Kaplica na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakryta dwuczłonowym, czterospadowym dachem zwieńczonym wysokim, gruszkowatym hełmem z wieloboczną pozorną latarnią i kulą z krzyżem. Całość drewniana, ściany podbite gontem, dachy gontowe.

Cerkiew pw. Zaśnięcia Bogarodzicy w Klimkówce – wzniesiona w 1914 r. wg projektu Walentego Olszewskiego z Grybowa, zburzona w 1983 r., z powodu utworzenia zalewu i odbudowana na obecnym miejscu w 1983 r. Po odbudowie użytkowana przez kościół rzymskokatolicki. Pełni funkcję kościoła pomocniczego parafii w Łosiach. Pierwotna cerkiew była murowana, na rzucie łączącym elementy prostokątne z półkolistymi, pięciokopułowa, nietypowa dla architektury łemkowskiej.¹⁰

Obecna cerkiew wzniesiona została na planie krzyża łacińskiego z półkolistymi zamkniętymi ramionami, nakryta dachami dwuspadowymi, zamkniętymi półkolistymi, z półcyndryczną wieżą z węższą wieżyczką w zwieńczeniu – w fasadzie, zwieńczoną kotarowym murem osłaniającym nasadę wieżyczki zwieńczonej cebulastym hełmem. W narożach między prezbiterium a ramionami – niskie skośne aneksy. Budynek podpiwniczony, w częściowo odsłoniętej kondygnacji piwnic – licowany kamieniem, wyżej tynkowany, kotarowy murek i obramienia okien – kamienne, dachy kryte blachą miedzianą.

• CMENTARZE

Bardzo ważny element krajobrazu kulturowego stanowią cmentarze. Są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Zabytkowe obiekty cmentarne były zlokalizowane przy każdym niemal kościele lokowanym od średniowiecza do czasów józefińskich. W myśl reform józefińskich (1780-1790), ze względów sanitarnych, nakazano likwidację cmentarzy przykościelnych i przycerkiewnych i umieszczenie ich poza terenem wsi. Cmentarze przykościelne, obecnie pozbawione pierwotnej funkcji, są uporządkowane, teren splanowany i zagospodarowany zielenią. Pozostałe cmentarze powstały w XIX w.

¹⁰ Karta zabytku z 1979 r., portal NID zabytek.pl https://zabytek.pl/pl/obiekty/losie-cerkiew-greko-kat-pw-narodzenia-nmp/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_12_EN.506748/5 (dostęp: 07.04.2024)

Cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny w Łosiach – obok kościoła katolickiego pw. Św. Józefa – założony w 1 poł. XIX w. Na rzucie prostokąta, otoczony kamiennym murem osłoniętym daszkiem dwuokapowym krytym gontem. Zachowały się tu stare krzyże i nagrobki z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. We wsch. części – wygrodzony murem prostokątny cmentarz wojenny nr 71 – z okresu I wojny światowej.

Cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny w Łosiach – położony na zboczu, na płn. od wsi, nieregularny teren otoczony ażurowym ogrodzeniem: drewniane sztachety i murowane słupki. Znajduje się tu kilka nagrobków z metalowymi krzyżami i zabytkowa kaplica – prezbiterium cerkwi z Klimkówki. Nagrobki przeniesione z Klimkówki usytuowano w płn. części, tuż przy ogrodzeniu.

Cmentarz epidemiczny w Łosiach – położony jest poniżej cmentarza greckokatolickiego, ob. komunalnego, na zboczu wzniesienia, w polu, na płn. krańcu wsi. Założony w czasie epidemii w 1895 r. Obecnie na cmentarzu znajdują się zabytkowy krzyż poświęcony ofiarom epidemii. Założony na planie kwadratu, bez podziałów. Od bramki, rozszerzająca się w części środkowej alejka do pomnika. Cmentarz ogrodzony murem – na niskim, kamiennym cokole i prostopadłościennych, kamiennych słupkach zwieńczonych jednookapowo, osadzone kwatery z drewnianych sztachet.

Cmentarz parafialny w Ropie usytuowany w pobliżu nowego kościoła pw. św. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych. Lekko nieregularny, trapezowaty teren otoczony jest współczesnym, ażurowym ogrodzeniem: prostokątne kwatery metalowych prętów osadzone na kamiennych słupkach i cokole. Przy bramie głównej – kaplica cmentarna. Na cmentarzu zachowały się stare kamienne krzyże i nagrobki, zabytkowe groby Konfederatów Barskich oraz cmentarz wojenny nr 72.

Cmentarze z okresu I wojny światowej są ciekawymi kompozycyjnie dziełami sztuki sepulkralnej.¹¹ Ich budowa prowadzona była przez C. K. Oddział Grobów Wojennych przy dowództwie okręgu wojskowego Galicji Zachodniej. Teren walk podzielono na okręgi. Teren obecnej gminy Ropa wchodził w skład Okręgu III Gorlice. Na cmentarzach pochowano żołnierzy kilkudziesięciu narodowości, oddając hołd poległym z armii nieprzyjaciela na równi z własnymi. Wszystkie cmentarze projektowane były przez zmobilizowanych do austriackiego wojska artystów i architektów, wyposażone w zróżnicowane formy ogrodzeń, pomników, inskrypcji; krzyże ustawiane na grobach – żeliwne, kute lub drewniane – były wykonywane według wielu wzorów, akcentując swą formą wyznaczenie poległych: katolików, protestantów, prawosławnych. Poległych Żydów chowano na wojskowych kwaterach wydzielanych na cmentarzach żydowskich. Niekiedy wojskowe kwatery lokowano przy istniejących cmentarzach katolickich i greckokatolickich, jednak znacznie częściej zakładano nowy cmentarz, dbając zarówno o roztaczający się z niego widok, jak również o widoczność cmentarza w krajobrazie. Zgodnie z tradycją – cmentarz był skupiskiem zieleni: drzewa najczęściej sadzono w szpalery akcentujące kompozycję cmentarza.

W Okręgu III Gorlice najwięcej cmentarzy zaprojektował austriacki architekt Hans Mayr, uczeń słynnego twórcy wiedeńskiej secesji Otto Wagnera. Operował głównie monumentalnymi, kamiennymi elementami: murami otaczającymi cmentarz, pylonami, obeliskami, przez co jego styl odbierano go jako „germański”. Projektowane przez niego cmentarze na terenie Gminy Ropa są znacznie skromniejsze:

Cmentarz wojenny nr 71 w Łosiach – znajduje się na cmentarzu parafialnym. W kształcie zbliżonym do kwadratu, zajmuje powierzchnię około 207 m². Otoczony jest współcześnie zbudowanym ogrodzeniem kamiennym od zewnątrz i kamienno-drewnianym od strony cmentarza parafialnego; tu znajduje się drewniana bramka. Na cmentarzu pochowano 72 żołnierzy poległych w 1914 oraz do maja 1915 r.: 65 Austriaków i 9 Rosjan w 57 grobach pojedynczych oraz 5 grobach zbiorowych.

Cmentarz wojenny nr 72 w Ropie – na powierzchni ok. 120 m kw., zaprojektowany przez Hansa Mayra. Założony na rzucie wydłużonego prostokąta, otoczony betonowymi słupkami połączonymi niską podmurówką i parami żelaznych rur. Wejście od strony wsch., zamykane metalową furtką. Po prawej stronie od wejścia – pulpitowa tablica informacyjna, którą ufundował Powiat Gorlicki. W obrębie cmentarza

¹¹ O. Duda Cmentarze I Wojny Światowej w Galicji Zachodniej 1914-1918, w: Studia i materiały, Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, Warszawa 1995, R. Frodyma: Galicyjskie cmentarze wojenne, tom I. Beskid Niski i Pogórze. Warszawa: Rewasz, 1995.

usytuowana jest czarna, prostokątna, emaliowana tablica informacyjna z napisem „CMENTARZ WOJSKOWY/ NR 72 W ROPIE/ Z OKRESU I WOJNY ŚWIATOWEJ/ ZAŁOŻONY W 1914 ROKU/ POCHOWANO 37 ŻOŁNIERZY”. Główny element cmentarza to wysoki, drewniany krzyż z półkolistym, blaszanym zadaszaniem. Groby rozmieszczone w dwóch rzędach, oznaczone są nagrobkami w formie krzyży osadzonych na betonowych cokółkach: małych żeliwnych krzyży lotaryńskich z wieńcem dębowym oraz żeliwnych krzyży łacińskich z okrągłą tarczą i emaliowaną tabliczką w skrzyżowaniu ramion. W 6 grobach zbiorowych i 16 pojedynczych pochowano 31 żołnierzy z armii austro-węgierskiej i 6 z armii rosyjskiej. Cmentarze wojenne są stosunkowo dobrze zachowane, pielęgnowane i konserwowane, aczkolwiek wymagają bieżących napraw. Stałe prace porządkowe (koszenie trawy, czyszczenie ogrodzeń z mchów, konserwacja ogrodzeń stalowych) wykonują pracownicy gminy.

• ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome na terenie Gminy Ropa to głównie wyposażenie kościołów, ale też zabytki sztuki sepulkralnej, a także obiekty małej architektury – figury, krzyże i kapliczki przydrożne. Wśród najcenniejszych zabytków sztuki sakralnej znajdują się w:

- kościele św. Michała Archanioła w Ropie: kamienna kropielnica z 1691 r.; neobarokowe ołtarze, główny i dwa boczne z 1 poł. XIX w.; w ołtarzu głównym znajduje się obraz Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, w zwieńczeniu – święty Archanioł Michał, przy bocznym ołtarzu – rzeźba Chrystusa u słupa. Ołtarze w kaplicach wykonane zostały przez Antoniego Rogoziewicza w 1919 r. Wnętrze zdobi polichromia o motywach figuralnych z 2 poł. XIX w. Na chórze wspartym na dwóch filarach znajdują się organy.
- cerkwi greckokatolickiej Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Łosiach: ściany zdobi polichromia z 1935 r. wykona przez Mikołaja Galankę. Najcenniejszym elementem wyposażenia jest neobarokowy ikonostas z przełomu XVIII/XIX w., z kompletem ikon, ikony Bogarodzicy i świętego Mikołaja z XVII w.; dwa barokowe ołtarze boczne i obrazy na ścianach. Na poddaszu cerkwi żyje kolonia rzadkich nietoperzy, podkopców małych.
- cerkwi pw. Zaśnięcia Bogarodzicy w Klimkówce: Ikonostas przeniesiony ze zburzonego kościoła, rzeźbiony przez Józefa Potockiego w 1919 r.

Wśród obiektów ruchomych znajdują również się kapliczki, figury i krzyże przydrożne, świadczące o bogatej ludowej religijności. Choć tych najstarszych przetrwało stosunkowo niewiele, nadal są zauważalnie w krajobrazie. Warto wymienić:

- kapliczka w Klimkówce, po prawej stronie drogi do Ujścia, poza obrębem dzisiejszej wsi. Kamienna, słupowa, z figurą Jezusa Chrystusa, XIX w.,
- krzyż Hryhorija i Anny Jewusiaków, w centrum wsi Łosie, po lewej stronie drogi do Klimkówki, z 1912 r.,
- krzyż po prawej stronie drogi z Ropy do Łosia, w obrębie zabudowań, 1 ćw. XX w.,
- Św. Jan Nepomucen – kapliczka przy drodze z Łosia do Bielanki, 1 ćw. XX w.,
- krzyż kamienny na cokole przy drodze z Łosia do Bielanki, pocz. XX w.

5.4. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne, jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata oraz umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Mieszkańcy Gminy Ropa, obejmującej wschodnie fragmenty Pogórza Karpackiego i zachodni skrawek Beskidu Niskiego w dolinie rzeki Ropy, zaliczają się do tzw. Pogórzan wschodnich, grupy etnograficznej, która od wsch. sąsiaduje z Pogórzem wschodnim młodszym (tj. z gwarami nowszego pochodzenia powstałymi na podłożu ukraińskim), od półn. – z gwarami Małopolski środkowej, a od zach. – z gwarami sądeckimi. Półd. część gminy leżała na terenie odrębnej wyznaniowo i etnicznie łemkowszczyzny.¹²

Kultura ludowa wytworzona na pograniczu z natury rzeczy była bogata i różnorodna. Nadto długo funkcjonowała w formie dość pierwotnej – ze względu na panującą powszechnie biedę. Nie zmieniał się sposób budowania domów, zajęcia ludności – rolnictwo, rzemiosło, eksploatacja lasu, czy kultywowanie obrzędów dorocznych i rodzinnych. W związku z wypędzeniem części mieszkańców – Łemków w 1947 r., w związku z holokaustem eliminującym ludność żydowską i napływem ludności polskiej nie przetrwało zbyt wiele świadectw kultury pierwotnej.

Ponadto dzisiaj tradycyjnie rozumiana kultura chłopska nie istnieje. Na skutek szybkich przemian cywilizacyjnych, możliwości podróżowania, powszechnej dostępności mediów następuje przenikanie się kultury wiejskiej i miejskiej, tradycja adaptowana jest do nowych warunków, w efekcie czego świadomość mieszkańca wsi nie różni się zbyt wiele od świadomości mieszkańca miasta. Znaczna część wiejskiego dziedzictwa niematerialnego ma charakter historyczny, ale wiele jego elementów przetrwało w różnej formie w obyczajowości i nadal są kultywowane w sposób indywidualny (np. zwyczaje świąteczne, przesady, gwara), albo społeczny (np. dożynki), albo w formie inspirowanej przez instytucje kultury (zespoły folklorystyczne, konkursy śpiewacze, widowiska obrzędowe).

W Gminie Ropa instytucjonalnie kultywowaniem dziedzictwa niematerialnego zajmuje się Gminny Ośrodek Kultury w Ropie oraz Koła Gospodyń Wiejskich i Gospodarzy w Ropie, Łosiowanki w Łosiach. GOK organizuje imprezy cykliczne: gminne konkursy Palm Wielkanocnych, Pisanek i Plastyki Obrzędowej, Wieńców Dożynkowych, itp., przeglądy, np. Kolęd i Pastorałek, festyny kulturalne i sportowo – rekreacyjne o zasięgu gminnym z różnych okazji (Dzień św. Floriana, Dzień Dziecka, Dożynki, itp.), współorganizuje imprezy kulturalne ze szkołami i organizacjami funkcjonującymi na terenie gminy np. „Łemkowski Kermesz” – wspólnie z parafią greko-katolicką w Łosiach, itp., uroczystości gminne z okazji obchodów świąt państwowych, rocznic oraz innych (Święto Konstytucji 3 Maja, Dożynki, Rocznica Odzyskania Niepodległości, Mikołajki dla dzieci, itp.).

Pod patronatem GOK działa od 2014 r. „Okaryna” – zespół prezentujący tradycyjne utwory ludowe regionu Pogórza. Opiekę muzyczną sprawuje Jerzy Nowicki, choreografią zajmuje się Renata Tarsa. Zespół

¹² Dialekty i gwary polskie, kompendium internetowe pod red. Haliny Karaś, portal internetowy: <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=opis-dialektow&l2=dialekt-malopolski&l3=ziemia-biecka> (dostęp: 11.04.2024)

liczy 22 członków, koncertuje na gminnych imprezach a także podczas imprez regionalnych, np. w Trzcinicy podczas Pogórzańskich Smaków czy w Miasteczku Galicyjskim. Przy GOK od 2021 r. działa również grupa teatralna TAK JEST z Ropy, która już może poszczycić się osiągnięciami – w kwietniu 2024 r. zdobyła III miejsce na 15. Przeglądzie Obrzędów, Obyczajów i Zwyczajów „Pogórzańskie Gody” w Łużnej.

Nawiązując do dziedzictwa kulturowego, w ramach projektów europejskich, gmina zrealizowała zadanie „Karpackie bramy: między Ropą a Zborovem – ochrona i rozwój wspólnego dziedzictwa kulturowego na pograniczu polsko-słowackim”, ukierunkowane na wykorzystanie istniejących tradycji i zasobów pogranicza polsko-słowackiego, szczególnie obszaru gmin Ropa i Zborov. Zrealizowane działania służyły stworzeniu atrakcyjnego programu współpracy promującego bogactwo kulturowe i przyrodnicze pogranicza oraz zamieszkującej go wielokulturowej ludności. Na terenie Gminy Ropa zrealizowano cały szereg działań:

- restauracja zabytkowych obiektów, w tym: budynku „Hyblówki” w Ropie, piwnic w zabytkowym dworze w Ropie oraz parku dworskiego;
- organizacja w Ropie i Zborovie jarmarków popularyzujących dziedzictwo karpackiego pogranicza;
- Realizacja studiów podyplomowych z zakresu zarządzania dziedzictwem kulturowym i szkoleń przygotowujących kadry przewodników turystycznych dla współpracy transgranicznej.
- edukacja kulturowa poprzez sztukę – spotkania, warsztaty i wyjazdy studyjne dla osób niepełnosprawnych z Polski i Słowacji;
- przygotowanie wirtualnego przewodnika po pograniczu ropsko-zborovskim – aplikacji upowszechniającej informacje o dziedzictwie pogranicza polsko-słowackiego.

W ramach projektu zrealizowano w gminie promocyjne imprezy kulturowe: wiosenne kiermasze wielkanocne i jesienne jarmarki Św. Michała, na których prezentowano lokalne dziedzictwo, w tym rzemiosło, rękodzieło, a także lokalne potrawy.

Odrestaurowanie budynku „Hyblówki” inspirowane było twórczością Antoniego Hybla, artysty i wynalazcy skrzypiec polskich z duszą skrzydlatą, mieszkającego przed II wojną we wsi Ropa. Powstał tu Ośrodek Pracy Twórczej „Hyblówka” z pracowniami lutnictwa, rzeźby i malarstwa.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Ropa nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Ropa znajduje się 20 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Obiekty w miejscowości Klimkówka zostały rozebrane w ramach niwelowania dna przyszłego zalewu. Obiekty te powinny zostać wykreślone z rejestru zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Ropa

LP.	MIEJSOCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTKÓW
1	Klimkówka	k. nr 97	cerkiew Pw. Zaśnięcia Bogurodzicy	rej. zab. A-545/73 z 4.05.1973 (Nsz)
2	Klimkówka	nr 13	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE	rej. zab. A-725/73 z 21.05.1973 (Nsz), obiekt rozebrany
3	Klimkówka	nr 18	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE	rej. zab. A-724/73 z 23.05.197 (Nsz), obiekt rozebrany
4	Klimkówka	nr 23	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE	rej. zab. A-722/73 (Nsz), obiekt rozebrany
5	Łosie (dawniej Klimkówka)	na cmentarzu komunalnym	kaplica cmentarna	rej. zab. A-546/73 z 4.05.1973 (Nsz)
6	Łosie	nr 35	cerkiew greko-katolicka pw. Narodzenia NMP w zespole	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (Nsz)
7	Łosie	nr 35	dzwonnica w zespole cerkwi	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (Nsz)
8	Łosie	nr 35	otoczenie w zespole cerkwi	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (Nsz)
9	Łosie	nr 35	ogrodzenie z bramką w zespole cerkwi	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (Nsz)
10	Łosie	k. nr 61 (na cment. paraf.)	cmentarz z I wojny światowej nr 71	rej. zab. A-685 z 10.11.1992 (Nsz)
11	Ropa	nr 577	zespół dworski	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
12	Ropa	nr 577	dwór w zespole	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
13	Ropa	nr 577	park w zespole	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
14	Ropa	nr 578	oficyna I w zespole	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
15	Ropa	nr 578A	oficyna II w zespole	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
16	Ropa	za nr 680	lamus w zespole	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
17	Ropa	k. nr 780	kościół pw. Św. Michała Archanioła	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
18	Ropa	k. nr 780	otoczenie kościoła	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
19	Ropa	k. nr 780	ogrodzenie z dzwonnica	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
20	Ropa	k. nr 871 na środku cmentarza parafialnego	cmentarz nr 72 z I wojny światowej	rej. zab. A-615 z 16.02.1990

* Nsz – dawne województwo nowosądeckie, aktualnie delegatura WUOZ – Nowy Sącz

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Ropa znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa małopolskiego (Tabela nr 2). Stanowią one wyposażenie obiektów sakralnych. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie, Delegatura w Nowym Sączu.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Ropa

LP.	MIEJSOCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Łosie	wystrój wnętrza cerkwi greckokatolickiej pw. Najświętszej Panny Marii	B-135 z dnia 28.12.1987 r.
2	Łosie	wyposażenie cerkwi greckokatolickiej pw. Najświętszej Panny Marii	B-428/M z dnia 23.01.2017 r.
3	Ropa	wyposażenie kościoła pw. św. Michała Archanioła	B-423/M z dnia 29.09.2016 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;

6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Ropa jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Ustalenia te powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Tereny objęte obowiązującymi miejscowymi planami aktualizowanymi w drodze procedury punktowych zmian stanowią 100% powierzchni Gminy Ropa.

Obowiązujące MPZP:

1. Ropa: Plan zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Ropa nr IX/54/03 z dnia 29.09.2003 r. (Dz. U. Woj. Małopolskiego nr 405 z 27.11.2003 r. poz. 4289),
2. Łosie: Plan zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Ropa nr X/58/03 z dnia 31.10.2023 r. (Dz. U. Woj. Małopolskiego nr 414 z 4.12.2003 r. poz. 4401),
3. Klimkówka: Plan zatwierdzony uchwałą Rady Gminy Ropa nr XVIII/106/08 z dnia 05.09.2008 r. (Dz. U. Woj. Małopolskiego nr 640 poz. 4370 z dnia 9.10.2008 r.).

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gmina Ropa wykonała gminną ewidencję zabytków przy opracowaniu GPOnZ. Ewidencja została sporządzona zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 11 stycznia 2021 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i 2 (stanowiska archeologiczne).

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Od końca lat 70. XX w. wdrażany jest program AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski – podział terenu całej Polski na pola, na których prowadzi się archeologiczne badania powierzchniowe. Bardziej szczegółowe badania prowadzone są w formie badań ratowniczych i nadzorów archeologicznych nad pracami inwestycyjnymi. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe znajdują się w ewidencji zabytków archeologicznych. Nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka. Baza danych AZP stanowi źródło aktualnej wiedzy o terenie i stanowi podstawę kolejnych etapów badawczych: kwerendy archiwalnej w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, badań powierzchniowych.

Wśród zabytków archeologicznych wyróżnić można dwa typy: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to wszelkiego rodzaju przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, zarówno wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń itp., jak i tzw. ekofakty – występujące na stanowisku pozostałości organiczne i nieorganiczne pochodzące ze środowiska naturalnego.

Z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego szczególny problem stwarzają nieruchome zabytki archeologiczne, czyli materialne pozostałości dawnego środowiska osadniczego. Ze względu na pełnione dawniej funkcje wyróżnić można ich różne rodzaje: grodziska – pozostałości grodów, cmentarzyska, pozostałości osad wiejskich, itd. Można je podzielić na zabytki niewidoczne w krajobrazie i widoczne – zabytki o własnej formie krajobrazowej: głównie są to pozostałości dawnych konstrukcji o różnorodnym przeznaczeniu, takich jak wały kamienne, ziemne, drewniano-ziemne, pozostałości infrastruktury osadniczej, mostów, dróg, grobli, a także ślady związane z kulturą symboliczną (niematerialną) w postaci pozostałości dawnych miejsc kultu, cmentarzy (nasypy kurhanów), itp. Stanowią one około 10% znanych stanowisk archeologicznych. One

też zwykle są przedmiotem zainteresowania zarówno turystów, jak i geografów turystyki oraz służb konserwatorskich. Zabytki archeologiczne o własnej formie krajobrazowej, po odpowiednim zabezpieczeniu i przygotowaniu, mogą stanowić atrakcję turystyczną.

Środowisko kulturowe Gminy Ropa zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne – osady/ślady osadnicze pochodzące z epoki nowożytniej. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski – 112-67. Na obszarze gminy zlokalizowano 23 stanowiska archeologiczne o zróżnicowanym znaczeniu, będących świadectwem wielowiekowego osadnictwa (Załącznik nr 2). Stanowią one świadectwo obecności osiedli ludzkich na przestrzeni wieków.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz.U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6.2. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Ropa;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy Ropa.

Gmina Ropa jest właścicielem 3 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Ropa jest właścicielem

LP.	ADRES	OBIEKT
1	Łosie 82	szkoła, ob. dom
2	Łosie 120	szkoła podstawowa
3	Ropa (naprzeciwko kościoła)	obelisk up. 500-lecie bitwy pod Grunwaldem

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całość przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Ropa.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY ROPA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • uchwała w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; • zabytkowe obiekty – dwór w Ropie, zabytkowy kościół Św. Michała, cerkiew w Łosiach, Zagroda Maziarska; • unikatowe cmentarze wojenne; • bogactwo kultury Pogórczan i Łemków zamieszkujących teren gminy; • bogata oferta kulturalna, np. wiosenne kiermasze wielkanocne i jesienne jarmarki Św. Michała; • aktywna działalność Gminnego Ośrodka Kultury w Ropie oraz Koła Gospodyń Wiejskich i Gospodarzy w Ropie, Łosiowanki w Łosiach; • malownicze krajobrazy, bogata przyroda, Zbiornik Wodny Klimkówka, sąsiedztwo Magurskiego Parku Krajobrazowego, wyznaczone obszary Natura 2000; • przebiegające przez gminę liczne, atrakcyjne szlaki turystyczne – piesze, rowerowe, przyrodnicze, kajakowe; • opracowana gminna ewidencja zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczające zaplecze dla obsługi funkcji turystyczno-rekreacyjnej budowanej w oparciu o zabytkowe obiekty na terenie gminy; • brak jednolitych oznakowań i informacji o zabytkach na terenie gminy; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • budynki występujące w gminnej ewidencji zabytków, które są własnością prywatną wymagają przeprowadzenia prac zabezpieczających, jak i wyeksponowania ich walorów.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • malowniczy krajobraz, czyste jeziora oraz sprzyjająca rozwojowi turystyki i rekreacji; • w bliskim sąsiedztwie gminy znajdują się uzdrowiska w Wysowej, Krynicy, Wapiennego i Muszyny; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej;

<ul style="list-style-type: none"> • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.
---	---

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Ropa. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 5.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Ropa

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.		
CELE OPERACYJNE	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy.	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Opracowywanie Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego.	Czy opracowano aktualizację Planu
	Aktualizacja i opracowywanie nowych Planów rozwoju wsi oraz Planów odnowy miejscowości.	Czy i jakie plany zostały opracowane, jakie zaktualizowane
	Zmiana uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków poprzez dodanie możliwości przyznawania dotacji dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Czy zmieniono uchwałę
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność gminy (Tabela nr 3).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, wartość zaplanowanych/poniesionych wydatków
	Zestawienia planowanych wydatków w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (dotacje, dofinansowania itp. 1. „Konserwacja ołtarza w Cerkwi grekokatolickiej pw. NMP. w Łosiach”, dofinansowanie w ramach programu „Polski Ład” w wysokości 400 tys. zł, łączna wartość zadania to 409 tys. zł, realizacja w 2024 r. 2. „Prace konserwatorskie przy wystroju i drewnianym wyposażeniu kościoła pw. Św. Michała Archanioła w Ropie”, dofinansowanie w ramach programu „Polski Ład” w wysokości 585 tys. zł, łączna wartość zadania to 600 tys. zł., realizacja w 2024 r. 3. „Zabytkowy dwór w Ropie”, dofinansowanie w ramach programu „Polski Ład” w wysokości 200 tys. zł, wartość łączna zadania to 206 tys. zł realizacja w 2024 r. 4. „Remont cmentarza wojennego nr 72 w Ropie”, dofinansowanie w ramach Programu „Polski Ład” w wysokości 200 tys. zł., łączna wartość	Zakres działań, wartość poniesionych wydatków, dotacji

	<p>zadania to 210 tys. zł realizacja w 2024 r.</p> <p>5. „Remont cmentarza wojennego nr 71 w Ropie” dofinansowanie w ramach Programu „Polski Ład” w wysokości 290 tys. zł., łączna wartość zadania to 300 tys. zł, realizacja w 2024 r.</p>	
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzy znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, ich zakres, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego przy ścisłej współpracy.	Ilość pozyskanych środków, z kim współpracowano, na jakie zadania pozyskano środki
	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyjaznych dotacji, na ile obiektów
PRIORYTET II: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.		
CELE OPERACYJNE	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy we ścisłej współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Ropie.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami
	Współpraca przy działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jej zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, ilość wypromowanych imprez, ilość osób uczestniczących
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego, np. łemkowskie maziarze, wojenne cmentarze, zabytkowe cerkwie.	Ilość nowych szlaków, ilość osób odwiedzających szlaki
Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Stworzenie produktu lokalnego opartego na znanych postaciach, np. Seweryna Bonera, Antoniego Hybla, Jakuba Dudry, Wacława Potockiego.	Jakie działania podjęto, z kim współpracowano, czy opracowano produkt, w jakiej postaci.
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej poprzez: – uzupełnienie istniejącego systemu informacji	Jakie czynności zostały zaplanowane, jakie zrealizowane, wartość

	wizualnej – tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków według jednolitego wzoru; – publikacja wydawnictw – mapa samochodowa obszaru z lokalizacją zabytkowych obiektów, przewodniki po zabytkach gminy (nie tylko rejestrowych).	przeznaczonych środków, z kim współpracowano.
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, jakie działania zrealizowano, z kim, wartość poniesionych środków
	Inicjowanie i wspieranie działań zmierzających do rozwoju na terenie gminy ścieżek rowerowych i spacerowych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich powiązanie z obiektami zabytkowymi oraz na ich popularyzowanie, a także budowa małej architektury turystycznej.	Czy powstały nowe trasy, czy jakieś zmieniono, jakie obiekty ujęto na trasie
	Rewitalizacja istniejących i budowa nowych szlaków turystycznych, w tym ścieżek historyczno-przyrodniczych, a w szczególności: utworzenie szlaków oraz ścieżek tematycznych, np. zabytkowe wojenne cmentarze.	
	Ustawienie tablic informacyjnych zawierających historię oraz opis obiektu przy wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytku.	Gdzie ustawiono tablice, jakie informacje wskazano
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Ropa),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Ropa dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Ropa,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Małopolskiego – zgodnie z Uchwałą Nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje z budżetu Starostwa Powiatu Gorlickiego – zasady udzielania dotacji określa Uchwała XLVII/259/2023 Rady Powiatu Gorlickiego z dnia 30 marca 2023 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Z budżetu Powiatu Gorlickiego może być udzielona dotacja celowa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków położonym na terenie Powiatu Gorlickiego i nie stanowiącym jego własności. Wnioski o udzielenie dotacji składa się w terminie od 15 maja roku. Rada Powiatu Gorlickiego, na podstawie rekomendacji Komisji podejmuje uchwałę o udzieleniu dotacji uwzględniając środki finansowe zaplanowane na ten cel w budżecie Powiatu Gorlickiego. W uchwale w sprawie udzielenia dotacji określa się nazwę podmiotu, zakres prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku oraz kwotę przyznanej dotacji. Jeżeli przyznana dotacja jest niższa od wnioskowanej kwoty, Wnioskodawca może zmniejszyć kwotę środków własnych i środków pochodzących z innych źródeł proporcjonalnie do stopnia zmniejszenia dotacji z budżetu Powiatu z zastrzeżeniem, iż procentowy udział dotacji Powiatu wskazany we wniosku o udzielenie dotacji nie może ulec zwiększeniu.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu Gminy Ropa – przyznawane są zgodnie z obowiązującą Uchwałą Nr XII/69/15 Rady Gminy Ropa z dnia 10 grudnia 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Udzielenie dotacji może nastąpić na podstawie pisemnego wniosku, które kieruje się do Wójta Gminy Ropa w terminie przez niego wyznaczonym, ogłoszonym na stronie internetowej oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Gminy. Wnioski zweryfikowane przez Wójta Gminy stanowią podstawę do przygotowania projektów uchwał Rady Gminy o udzieleniu dotacji poszczególnym wnioskodawcom. W uchwale Rady Gminy przyznającej dotację, określa się nazwę otrzymującego dotację, prace lub roboty, na wykonanie których przyznano dotację oraz kwotę przyznanej dotacji.

Dodatkowo na potrzeby programu Polski Ład podjęto Uchwałą Nr LIV/363/23 Rady Gminy Ropa z dnia 31 sierpnia 2023 r. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach znajdujących się na terenie Gminy Ropa wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, w ramach Rządowego Programu Odbudowy zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecenas Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów

zgrupowanych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• Konkurs kapliczki Małopolski

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• Konkurs „Małopolska Pamięć”

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski.

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.

• Konkurs „Kultura Wrażliwa”

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;

- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);

- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynierskie;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);

3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury

dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, ngo oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• **Kreatywna Europa 2021-2027**

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami.
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Ropie
11. Krasnowolski B., Leksykon zabytków architektury Małopolski, Warszawa 2013,
12. Kornecki M., Kościoły diecezji tarnowskiej, w: Rocznik diecezji tarnowskiej na rok 1972, Tarnów 1972
13. Brylak-Załuska M., Maziarska wieś Łosie, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984
14. Brykowski R., Łemkowska drewniana architektura cerkiewna, Warszawa 1986
15. Czajkowski J., Cerkwie na Podkarpaciu w XVII do XIX w., w: Łemkowie w historii i kulturze Karpat, t. 2, Sanok 1994
16. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich, t. 4, Warszawa 1883
17. Chrzanowski T., Kornecki M., Sztuka Ziemi Krakowskiej, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1982
18. www.zabytek.pl
19. www.stat.gov.pl/gus
20. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Ropa
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Ropa
3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Ropa jest właścicielem lub współwłaścicielem
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Ropa

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Ropa

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NR DZIAŁKI	REJESTR ZABYTKÓW/ INNE
1	Klimkówka	k. nr 97	cerkiew pw. Zaśnięcia Bogurodzicy	95/4	rej. zab. A-545/73 z 4.05.1973 (NSz); stara cerkiew rozebrana
2	Klimkówka	k. nr 97	kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	95/4	
3	Klimkówka	nr 13	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE		rej. zab. A-725/73 (NSz), obiekt rozebrany
4	Klimkówka	nr 18	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE		rej. zab. A-724/73 (NSz), obiekt rozebrany
5	Klimkówka	nr 23	chałupa - JEZIORO KLIMKOWSKIE		rej. zab. A-722/73 (NSz), obiekt rozebrany
6	Łosie	nr 21	dom w zagrodzie	98	
7	Łosie	nr 21	obora w zagrodzie	98	
8	Łosie	nr 21	stodoła w zagrodzie	98	
9	Łosie	nr 22	dom	106/5	
10	Łosie	nr 24	dom	325/1	
11	Łosie	nr 28	dom	330/3	
12	Łosie	nr 33	stodoła z oborą w zagrodzie	521	
13	Łosie	nr 33	dom w zagrodzie	521	
14	Łosie	nr 34	dom w zagrodzie, ob. w skansenie madziarska zagroda	522/1	
15	Łosie	nr 34	spichlerz w zagrodzie, ob. w skansenie madziarska zagroda	522/1	
16	Łosie	nr 34	obora w zagrodzie, ob. w skansenie madziarska zagroda	522/1	
17	Łosie	nr 35	cerkiew grekokatolicka pw. Narodzenia NMP	524	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (NSz)
18	Łosie	nr 35	dzwonnica w zespole cerkwi	524	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (NSz)
19	Łosie	nr 35	otoczenie w zespole cerkwi	521, 522/6, 524, 782/1	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (NSz)
20	Łosie	nr 35	ogrodzenie z bramką w zespole cerkwi	524	rej. zab. A-846 z 24.06.1998 (NSz)
21	Łosie	nr 38	budynek d. poczty ob. dom	525/1	
22	Łosie	nr 39	budynek nadleśnictwa	526/2	
23	Łosie	nr 42	dom	530	
24	Łosie	nr 47	dom	532	
25	Łosie	nr 50	dom	510/3	
26	Łosie	nr 52	dom	509/6	
27	Łosie	nr 56	willa	498/18	
28	Łosie	nr 60	willa	483/2	
29	Łosie	k. nr 61 (na cment. paraf.)	cmentarz z I wojny światowej nr 71	342	rej. zab. A-685 z 10.11.1992 (NSz)
30	Łosie	nr 64	dom	336 i 343/2	
31	Łosie	nr 65	dom	343/3	
32	Łosie	nr 65	studnia	343/3	
33	Łosie	nr 68	dom	345/7	
34	Łosie	nr 70	dom	347	
35	Łosie	nr 71	dom	348/1	
36	Łosie	nr 77	dom	355/5	

37	Łosie	nr 79	dom	355/3	
38	Łosie	nr 80	dom w zagrodzie	356/1	
39	Łosie	nr 80	stodoła w zagrodzie	356/1	
40	Łosie	nr 82	szkoła, ob. dom	358/2	
41	Łosie	przy nr 82	piwnica w zagrodzie	358/2	
42	Łosie	nr 83	dom w zagrodzie	359/1	
43	Łosie	nr 84	dom w zagrodzie	360/4	
44	Łosie	nr 85	przedszkole, ob. dom	945	
45	Łosie	nr 88	spichlerz w zagrodzie	366/4	
46	Łosie	nr 92	dom	254/8	
47	Łosie	nr 97	dom	279/4	
48	Łosie	nr 99	willa	280/6	
49	Łosie	nr 101	dom	282/5	
50	Łosie	nr 105	dom	284/5	
51	Łosie	nr 107	dom	286/4	
52	Łosie	nr 108	dom w zagrodzie	293/2	
53	Łosie	nr 108	spichlerz w zagrodzie, ob. dom	293/2	
54	Łosie	nr 110	dom	290/2	
55	Łosie	nr 112	dom	295/1	
56	Łosie	nr 114 (d nr 268)	dom	296/4	
57	Łosie	nr 115	dom	294	
58	Łosie	nr 116	dom	299/2	
59	Łosie	nr 120	szkoła podstawowa	305/2	
60	Łosie	nr 120	stajnie, ob. budynek gospodarczy	305/2	
61	Łosie	k. nr 199	kapliczka	447/18	
62	Łosie		cmentarz greckokatolicki, ob. parafialny	342	
63	Łosie		cmentarz greckokatolicki, ob. komunalny	144, 145/2, 150/5, 150/8, 151/7	
64	Łosie (d. Klimkówce) w		kaplica cmentarna na cmentarzu komunalnym	144	rej. zab. A-546/73 z 4.05.1973 (NSz)
65	Łosie		cmentarz epidemiczny	143/8	
66	Ropa	k. nr 11	wiatrak k. domu	394	
67	Ropa	nr 12	dom w zagrodzie	393	
68	Ropa	nr 12	piwnica w zagrodzie	393	
69	Ropa	nr 12	stodoła z oborą w zagrodzie	390	
70	Ropa	nr 13	dom z komórką w zagrodzie	389	
71	Ropa	nr 13	stodoła z oborą w zagrodzie	389	
72	Ropa	k. nr 18	kuźnia	447	
73	Ropa	nr 26	dom	484	
74	Ropa	nr 35	dom	612	
75	Ropa	nr 41	dom z oborą i stodołą	665	
76	Ropa	nr 46	dom	664	
77	Ropa	nr 48	dom w zagrodzie	724	
78	Ropa	nr 48	szopa w zagrodzie	724	
79	Ropa	nr 57	dom	791/1	
80	Ropa	nr 78	dom w zabudowie folwarcznej	916	
81	Ropa	nr 78	oficyna w zabudowie folwarcznej	916	
82	Ropa	nr 78	stodoła w zabudowie folwarcznej	916	
83	Ropa	nr 78	obora w zabudowie folwarcznej	916	
84	Ropa	nr 78	mur w zabudowie folwarcznej	916	

85	Ropa	nr 83	spichlerz w zagrodzie	3783	
86	Ropa	nr 83	dom w zagrodzie	3783	
87	Ropa	k. nr 87	kapliczka	1801	
88	Ropa	nr 111	dom	965/1	
89	Ropa	nr 127	spichlerz w zagrodzie	1028	
90	Ropa	nr 128	dom	1027	
91	Ropa	k. nr 130	kapliczka	1025	
92	Ropa	nr 136	spichlerz w zagrodzie	761	
93	Ropa	nr 137	dom z oborą i stodołą w zagrodzie	759/1	
94	Ropa	nr 137	piwnica w zagrodzie	759/2	
95	Ropa	nr 149	dom	91	
96	Ropa	nr 151	dom	77	
97	Ropa	nr 153	dom	807	
98	Ropa	k. nr 172	kapliczka	3398/1	
99	Ropa	nr 182	dom	3403	
100	Ropa	k. nr 187	wiatrak	3346/3	
101	Ropa	nr 200	dom	3269	
102	Ropa	nr 236	dom w zagrodzie	2954/1	
103	Ropa	nr 263	dom	3721/1	
104	Ropa	nr 292	dom z oborą i stodołą	2714/9	
105	Ropa	nr 294	dom	2716	
106	Ropa	nr 298	dom	2636/1	
107	Ropa	nr 311	dom	2642/1	
108	Ropa	k. nr 314	kapliczka	2618/2	
109	Ropa	nr 319	dom	2613/4	
110	Ropa	nr 320	dom w zagrodzie	2611/7	
111	Ropa	nr 320	spichlerz w zagrodzie	2611/7	
112	Ropa	nr 324	dom	2321/2	
113	Ropa	nr 326	dom	3715/13	
114	Ropa	k. nr 342	kapliczka k. domu	2300	
115	Ropa	nr 352	dom	2050/4 2051/1	
116	Ropa	nr 355	dom	1862/1	
117	Ropa	nr 367	spichlerz w zagrodzie	1686/1	
118	Ropa	nr 367	dom z oborą i stodołą w zagrodzie	1686/1	
119	Ropa	nr 377	dom w zagrodzie	1907/3	
120	Ropa	nr 492	kuźnia w zagrodzie	1935	
121	Ropa	nr 493	dom z oborą i stodołą	1934	
122	Ropa	nr 530	dom z oborą i stodołą	2404/5	
123	Ropa	nr 533	dom w zagrodzie	2220	
124	Ropa	nr 535	dom	2376/2	
125	Ropa	nr 536	dom z oborą	2381 i 2382	
126	Ropa	nr 548	dom	2460/3	
127	Ropa	nr 567	dom z oborą i stodołą	1909/1	
128	Ropa	nr 573	mleczarnia, ob. budynek usługowy	2726/2	
129	Ropa	nr 577	zespół dworski		rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
130	Ropa	nr 577	dwór w zespole dworskim	2765/9	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
131	Ropa	nr 577	park w zespole dworskim		rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547

					z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
132	Ropa	nr 578	oficyna I w zespole dworskim – Gościniec Dworski	2765/11	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
133	Ropa	nr 578A	oficyna II w zespole dworskim – Gościniec Dworski	2765/11	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
134	Ropa	za nr 680	lamus w zespole dworskim, ob. budynek mieszkalny	2971/1	rej. zab. A-180 z 24.04.1972, A-547 z 29.07.1996 i z 21.07.1997 (Nsz)
135	Ropa	nr 2 (d. 666)	dom	3921	
136	Ropa	nr 676 (d. nr 68)	dom w zagrodzie	815/1	
137	Ropa	nr 676 (d. nr 68)	spichlerz w zagrodzie	815/1	
138	Ropa	k. nr 765	kapliczka	2975/11	
139	Ropa	k. nr 780	kościół pomocniczy pw. Św. Michała Archanioła	686	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
140	Ropa	k. nr 780	otoczenie kościoła pomocniczego pw. Św. Michała Archanioła	686	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
141	Ropa	k. nr 780	ogrodzenie z dzwonnica przy kościele pomocniczym pw. Św. Michała Archanioła	686	rej. zab. A-1242/M z 21.03.2011
142	Ropa		budynek gospodarczy przy kościele pomocniczym pw. Św. Michała Archanioła	686	
143	Ropa	k. nr 871 na środku cmentarza paraf.	cmentarz nr 72 z I wojny światowej	2968/2	rej. zab. A-615 z 16.02.1990
144	Ropa	k. nr 883	kapliczka	2784/8	
145	Ropa	k. nr 894	kapliczka	3563/2	
146	Ropa	naprzeciwko kościoła	Obelisk up. 500-lecie bitwy pod Grunwaldem	3461/2	
147	Ropa		cmentarz parafialny	2963/11, 2968/4	

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Ropa

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Ropa	112-67	1	9
2	Ropa	112-67	3	10
3	Ropa	112-67	4	11
4	Ropa	112-67	5	12
5	Ropa	112-67	6	13
6	Ropa	112-67	7	14
7	Ropa	112-67	8	15
8	Ropa	112-67	9	16
9	Ropa	112-67	10	17
10	Ropa	112-67	11	18
11	Ropa	112-67	12	19
12	Ropa	112-67	13	20

13	Ropa	112-67	14	21
14	Ropa	112-67	15	22
15	Ropa	112-67	16	23
16	Ropa	112-67	17	24
17	Ropa	112-67	18	25
18	Ropa	112-67	19	26
19	Ropa	112-67	20	27
20	Ropa	112-67	21	36
21	Ropa	112-67	22	37
22	Ropa	112-67	23	38
23	Ropa	112-67	24	39